

Lietuvos mokslo institutų publikacijų duomenų bazės kūrimo patirtis

Giedrė Sasnauskaitė

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka

Siekiant sukurti bendrą Lietuvos mokslo institutų informacijos sistemą, 1999 m. aukštojoje mokykloje pradėta kurti Lietuvos mokslo ir studijų informacinė sistema (LieMSIS). 2001 m. gruodžio mėnesį į šį projektą įsitraukė Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, kuriai buvo pavesta koordinuoti valstybinių mokslo institutų publikacijų duomenų bazės (PDB) kūrimo ir administravimo darbus. Publikacijų duomenų bazę pildyti pradėjo ir 2002 m. tą darbą dirbo 9 mokslo institutai, o šiuo metu LieMSIS PDB projekte dalyvauja 38 Lietuvos mokslinio tyrimo įstaigos: 17 valstybės mokslo institutų, 6 valstybės mokslo įstaigos ir 15 universitetų mokslo institutų (žr. lentelę).

Šioje publikacijų bazėje kaupiami bibliografiniai duomenys apie valstybinių mokslo institutų darbuotojų, taip pat Lietuvos mokslų akademijos narių publikacijas. Straipsniai iš Lietuvos MA leidžiamų žurnalų aprašomi visi be atrankos, kitos publikacijos aprašomos gavus instituto paraišką. Registruojami visi 2002-aisiais ir vėlesniais metais publikuoti darbai, tačiau projekte dalyvaujantys institutai, norėdami turėti retrospektyvios paieškos sistemą, gali registruoti ir ankstesnių metų publikacijų duomenis. Šia galimybe jau naudojasi 6 institutai: Teorinės fizikos ir astronomijos, Biotechnologijos, Lietuvos žemdirbystės, Matematikos ir informatikos, Biochemijos, Chemijos. Jų mokslininkai bazėje gali rasti ne tik visas 2002–2004 m. savo skelbtas publikacijas, bet ir nemažai 1976–2001 m. rašytų straipsnių.

Pirmasis bazės įrašas buvo sukurtas 2002 m. birželio 11 d. Per palyginti trumpą egzistavimo laiką (dvejus metus ir du mėnesius) mokslo įstaigų publikacijų duomenų bazės įrašų skaičius išaugo daugiau nei keturis kartus: 2002 m. bazę sudarė 1748 įrašai, 2004 m. kovo 1 d. – jau 8014 įrašų. Šiuo metu bazėje yra per 10 000 įrašų. Tokių žymų įrašų skaičiaus padidėjimą lėmė tai, kad 2003 m. buvo apmokyti ir į darbą įsitraukė 27 nauji institutai. Dabar bazę pildo keturiskart daugiau institutų negu darbo pradžioje 2002-aisiais.

Pildant bazę stengiamasi kuo plačiau aprėpti Lietuvos institutų darbuotojų mokslinę produkciją. Joje registruojamos knygos (monografijos, vadovėliai, enciklopedijos, žinynai, žodynai, literatūros rodyklės, straipsnių rinkiniai, konferencijų medžiaga), moksliniai ir mokslo populiarinimo straipsniai iš žurnalų, laikraščių, tęstinių leidinių, straipsnių rinkinių, tarptautinių ir respublikinių konferencijų pranešimai bei tezės. Į bazę įrašomi ne tik tradiciniai spausdinti, bet ir elektroniniai bei nespausdinti dokumentai (disertacijos, patentai, skaityti pranešimai, preprintai, ataskaitos, projektai, programos).

Norėdama užtikrinti įrašų kokybę ir palengvinti bazės sudarytojų darbą, MA biblioteka ėmėsi importuoti įrašus iš tarptautinės ISI duomenų bazės, kurią rengia Mokslinės informacijos institutas. Lietuvos mokslininkai nemažai straipsnių publikuoja tarptautiniu mastu pripažintuose užsienio leidiniuose, todėl įrašų importas yra reikšmingas palengvinimas mūsų bazės sudarytojams. Šis darbas vykdomas jau antrus metus, ir visą tą laikotarpį buvo bandoma nustatyti optimalią importavimo

tvarką. Per dvejus darbo metus nusistovėjo tokia tvarka: 1) sudarytojai į Informacinių sistemų skyrių atsiunčia užsakymą, kuriame nurodo pagrindinius reikiamos publikacijos bibliografinius duomenis – autorių, antraštę, šaltinį, leidimo metus ir numerį. Užsakymo forma yra MA bibliotekos tinklalapyje; 2) atliekama paieška ISI duomenų bazėje, surasti įrašai konvertuojami ir pakraunami į Publikacijų bazę; 3) užsakovui pranešami naujų sukurtų įrašų numeriai; 4) užsakovas įrašus redaguoja pagal nustatytus reikalavimus, įrašo trūkstamus duomenis.

Publikacijų duomenų bazę pildo institutų vadovų paskirti darbuotojai. Jie iš pradžių dalyvauja Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos organizuojamuose mokymuose, kur susipažįsta su bibliografinio aprašo taisyklėmis ir įgyja darbo su ALEPH sistema įgūdžių. Po mokymų bazės sudarytojams suteikiamas vartotojo vardas ir slaptažodis, leidžiantis dirbti su duomenų baze. Bibliotekas turintys institutai publikacijas įrašo patys. Kiti institutai, neturintys pakankamai kvalifikuotų žmonių dirbti su ALEPH sistema, surenka iš autorių duomenis ir į MA biblioteką atsiunčia užpildytas paraiškias. Paraiškoje pateikiama trumpa informacija apie paskelbtą publikaciją. Būtina nurodyti registruojamo darbo antraštę ir autorių, šaltinio antraštę, reikšminius žodžius lietuvių ir anglų kalba, skelbimo vietą ir metus, leidinio tomą ir numerį, puslapius, publikacijos rūšį ir mokslo kryptį. Gavę paraišką, MA bibliotekos specialistai šiuos duomenis papildo ir suveda į publikacijų bazę.

Šiuo metu 28 mokslo institutai savo publikacijas į bazę įrašo patys, o 10 institutų, neturinčių savo bibliotekų, publikacijas įrašo Lietuvos MA biblioteka.

Publikacijų bazę kuriama bibliotekine sistema ALEPH. Naudojami du jos moduliai: OPAC ir katalogavimo. OPAC modulis skirtas informacijos paieškai pagal įvairiausius kriterijus (autoriaus pavardę, instituciją, kurioje jis dirba, publikacijos antraštę, šaltinio antraštę, mokslo kryptį, publikacijos rūšį, lietuviškus ir angliškus terminus, internetinį adresą, publikacijos kalbą, publikavimo šalį, skelbimo datą ir vietą, bet kurį įrašo žodį). Be to, sistema suteikia galimybę surinkti atskiro instituto arba atskiro kataloguotojo sukurtus įrašus, sužinoti, kiek įrašų įvesta tam tikrais metais, mėnesį ar dieną.

Katalogavimo modulyje kuriami įrašai. Atskiroms publikacijos rūšims yra sukurti šablonai su atitinkamais laukais. Bazės sudarytojai užpildo šiuos laukus pagal MA bibliotekos parengtos publikacijų įrašymo metodikos reikalavimus ir įrašo į serverį.

Publikacijų duomenų bazę saugoma Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos serveryje ir yra laisvai prieinama kiekvienam interneto vartotojui. Bazės paieškos galimybės yra labai plačios ir tenkina įvairiausius informacijos vartotojo poreikius. Čia galima ieškoti publikacijų pagal autoriaus pavardę, publikacijos antraštę, šaltinio antraštę, reikšminį žodį lietuvių ir anglų kalbomis, skelbimo datą, bet kurį aprašo žodį, temą. Be to, sudarytos galimybės sužinoti autoriaus atstovaujamos įstaigos adresą ir elektroninio pašto adresą, surasti visas vieno instituto publikacijas, dominančios tematikos darbus, tam tikros rūšies publikacijas (pvz., knygas, disertacijas, straipsnius, pranešimus ir pan.). Bazės informatyvumą didina įrašuose pateikiamos straipsnių santraukos. Vartotojo patogumui nurodomas publikacijos internetinis adresas, kurį suaktyvinus galima patekti į elektroninę jos versiją ir tiesiog ekrane perskaityti visą publikacijos tekstą.

ISI duomenų bazės pavyzdžiu sudaryta galimybė atlikti cituojamų autorių, cituojamų šaltinių ir cituojamų darbų paiešką. Galima sužinoti, kas ir kur citavo konkretų asmenį arba konkretų darbą, kaip dažnai yra cituojamas vienas ar kitas leidinys. Deja, citavimo informacija nėra išsami, ji neapima visų Lietuvos leidinių. Kol kas citavimo požiūriu aprašomi tik Lietuvos mokslų akademijos leidiniai.

Be Publikacijų duomenų bazės, yra pildoma dar viena savarankiška Personalo bazė. Joje kaupiami duomenys apie institutuose dirbančius mokslininkus. Nurodomas asmens kodas, gimimo data, tabelio numeris, pareigos, darbovietės pavadinimas, padalinio pavadinimas, priėmimo į pareigas ir atleidimo metai. Šioje bazėje galima sužinoti, kada ir kokiose pareigose asmuo dirbo. Bazę pildo kiekvieno instituto paskirtas atsakingas asmuo, dažniausiai personalo skyriaus specialistas. Kad asmens duomenys būtų apsaugoti, šiam darbuotojui suteikiamas vartotojo vardas ir prisijungimo slaptažodis, su kuriuo tik jis vienas gali patekti į bazę ir matyti bei redaguoti duomenis.

Publikacijų ir personalo bazės yra savarankiškos, tačiau tarpusavyje susijusios. Ši sąsaja reikalinga automatizuotai rengiant įstaigų mokslinės veiklos ataskaitas, kurios atitinka Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintus reikalavimus. Sistemos parengtose ataskaitose pateikiama informacija, kiek, kur ir kokios rūšies publikacijų paskelbė konkrečios įstaigos arba jos padalinio darbuotojai per tam tikrą laikotarpį, koks įstaigos darbuotojų ir užsienio autorių indėlis šiuose darbuose ir pan.

Kiekvienam programoje dalyvaujančios mokslo įstaigos darbuotojui suteikta galimybė parengti savo mokslinių darbų ataskaitą. Įeiti į bazę jis gali įvesdamas savo tabelio numerį (tai vartotojo vardas) ir asmens kodą (slaptažodis).

Publikacijų duomenų bazė saugoma Lietuvos mokslų akademijos serveryje ir yra laisvai prieinama kiekvienam interneto vartotojui adresu <http://193.219.88.5:83/ALEPH/H/start/MAB02>. Atsižvelgiant į informacijos vartotojo poreikius leidžiama atlikti publikacijų paiešką pagal įvairiausių požymius:

- autoriaus pavardę ir vardą,
- publikacijos antraštę,
- leidinio, kuriame išspausdintas straipsnis, antraštę,
- publikacijos kalbą,
- šalį, kurioje publikacija buvo paskelbta,
- įstaigą, kuriai atstovauja publikacijos autorius,
- reikšminį žodį lietuvių arba anglų kalba,
- bet kurį dominantį žodį,
- publikacijos rūšį,
- mokslo kryptį.

Kad paieškos rezultatai būtų tikslesni, numatyta galimybė atlikti daugiaaspektę paiešką, t. y. loginių operatorių IR, ARBA, NE pagalba kombinuoti kelis požymius. Be to, LieMSIS PDB vartotojai gali susidaryti reikiamų publikacijų bibliografinį sąrašą ir jį išspausdinti arba parsisiųsti elektroniniu paštu.

Į Publikacijų duomenų bazės kūrimą įsitraukus visiems Lietuvos mokslo institutams, bazės apimtis smarkiai išaugo, informacija tapo išsamesnė ir kokybiškesnė. Pažintis su bazės teikiamomis galimybėmis pamažu padeda įveikti mokslo visuomenės abejones mūsų atliekamo darbo reikalingumu, vis daugiau mokslininkų domisi ir naudojasi duomenų baze.

LieMSIS PDB dalyvių sąrašas (be LMAB)

Valstybės mokslo institutai	Universitetų mokslo institutai	Valstybės mokslo įstaigos
Biochemijos institutas	KMU Psichofiziologijos ir reabilitacijos institutas	Darbo ir socialinių tyrimų institutas
Biotechnologijos institutas	KTU Architektūros ir statybos institutas	MA Ekonomikos institutas
Botanikos institutas	KTU Fizikinės elektronikos institutas	Higienos institutas
Chemijos institutas	KTU Maisto institutas	Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas
Fizikos institutas	Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos institutas	Lietuvos tekstilės institutas
Geologijos ir geografijos institutas	LVA Gyvulininkystės institutas	Teisės institutas
Kultūros, filosofijos ir meno institutas	LVA Veterinarijos institutas	
Lietuvių kalbos institutas	LŽŪU Vandens ūkio institutas	
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas	LŽŪU Žemės ūkio inžinerijos institutas	
Lietuvos energetikos institutas	VGTU Termoizoliacijos institutas	
Lietuvos istorijos institutas	VU Ekologijos institutas	
Lietuvos miškų institutas	VU Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutas	
Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institutas	VU Imunologijos institutas	
Lietuvos žemdirbystės institutas	VU Onkologijos institutas	
Matematikos ir informatikos institutas	VU Teorinės fizikos ir astronomijos institutas	
Puslaidininkų fizikos institutas		
Socialinių tyrimų institutas		

The experience of Publication data base creation of Lithuanian scientific institutes

SUMMARY

This article reflects the discussion about the Publication data base of Lithuanian scientific institutes as well as Personnel data base, way of creation, structure, filling order, possibilities of search. The organizational works of Publication data base creation and training started at the end of 2001. The first record was made in June, 2002. Now, the number of data base records is more than 15 000 units. The Publication data base provides wide search possibilities and is available to every user. In order to present the comprehensive information about the production, created by Lithuanian institutes, the base executes the registration of printed documents as well as electronic manuscript documents. The data base places the bibliographic data, the article summaries and their internet addresses. The list of data base creators (scientific institutes) is provided at the end of the article.